

Ткачук О. П.,
Хмельницький національний університет

РОСІЙСЬКИЙ ДИСКУРС ТВОРЧОСТІ ДЖОЗЕФА КОНРАДА

Стаття присвячена проблемі російського дискурсу у творчості класика англійської літератури польського походження Джозефа Конрада. Незважаючи на неприйняття "російського" контексту художніх світів російських письменників, Конрад все ж таки перебував в орбіті впливів їх творчості. На думку автора, це значною мірою сприяло внесенню "слов'янського психологізму" в англійську літературу, що обумовило актуальність творів Конрада у сучасному світі.

Ключові слова: російський дискурс, вплив, психологізм, естетичний.

Статья посвящена проблеме русского дискурса в творчестве классика английской литературы польского происхождения Джозефа Конрада. Несмотря на неприятие "русского" контекста художественных миров русских писателей, Конрад все же находился в орбите влияния их творчества. По мнению автора, это в значительной степени способствовало внесению "славянского психологизма" в английскую литературу, что обусловило актуальность произведений Конрада в современном мире.

Ключевые слова: русский дискурс, влияние, психологизм, эстетический.

The article deals with the problem of Russian discourse in the works of Polish-born classic of English literature Joseph Conrad. Despite the rejection of the "Russian" context in the art worlds of Russian writers, Conrad was in the orbit of the effects of their works. It has greatly contributed of the introduction of "Slavic psychology" into English literature, which led to the relevance of the works by Conrad in the modern world.

Key words: russian discourse, effects, psychological, aesthetic.

Дослідження, присвячені вивченню творчості літературної спадщини Юзефа Конрада Теодора Коженювського або Джозефа Конрада (під цим ім'ям він став відомим у Великій Британії), почали з'являтися вже з початку ХХ століття. Особливо цікавим в процесі аналізу творчості письменника виявився компаративний аспект. Як висловився Хью Уолпол у своїй роботі 1914 року "Joseph Conrad", письменник за масштабом і характером своєї творчості є подібним до інших великих митців: "like many other great writers" [9, с. 69]. Залучаючи західноєвропейський контекст і порівнюючи постать Конрада з Шекспіром, Шеллі, Браунінгом, Джеймсом, Муром, Уїтменом, Мередітом, Флобером, дослідники неодноразово звертали увагу на російський дискурс творчості Джозефа Конрада.

Отже, знаходячи концептуальні, сюжетні, ідейно-філософські та естетичні паралелі творчого доробку англійського митця з російськими письменниками, дослідники Річард Керл ("Joseph Conrad: A Study", 1914 p.), Хью Уолпол ("Joseph Conrad", 1914 p.), Адам Гіллон ("Joseph Conrad: Comparative essays", 1994), Карен Хьюитт ("Джозеф Конрад: проблема двойственности", 2000 p.), Катарін Райзинг (Raskolnikov and Razumov: From Passive to Active Subjectivity in "Under Western Eyes", 2001 p.), Людмила Войтковська ("Conrad in Russia: a discipline in absentia", 2005), Ентоні Фотерджилл ("Secret Sharers: Joseph Conrad's Cultural Reception in Germany", 2006), Марк Амосін ("Русская страда Джозефа Конрада", 2007 p.), Оуен Ноулз ("Literary influences", 2009), Шон Гастон ("Conrad and the Asymmetrical Duel: Thoughts for the Times on War and Death", 2010) вказували на впливи творчості Пушкіна, Лермонтова, Тургенєва, Достоевського та Толстого.

Але Джозеф Конрад багато разів підкреслював, що не знав російської мови, хоч і народився у Російській імперії: "В цілому він демонстративно дистанціювався від російської літератури, не бажаючи мати з нею близьких контактів, задовольняючись немов би "обов'язковою програмою", яка личила будь-якому освіченому, але не надто зацікавленому європейцю. Конрад неодноразово підкреслював, що не зважаючи на те, що він провів своє дитинство у межах Російської імперії, він не знав ані слова російською, не був знайомий навіть з абеткою і не мав контактів з російським населенням. Але водночас ситуація не була такою ясною та однозначною, як це випливає із власних декларацій письменника. Конрад, вочевидь, так чи так стикався з російською літературою ще з часів свого дитинства" [1].

Дослідники, вказуючи на російські впливи, все ж зазначали навмисну відмежованість Джозефа Конрада від російської літератури з особистих причин, адже це було обумовлено прагненням звільнення від необмеженої монархії, тиранії на його батьківщині, Російській імперії, що виявилось причиною еміграції тоді ще майбутнього письменника (у роботі "Автократія і війна" (1905) Конрад відверто звинувачує Росію у деспотизмі). Тому не дивно, що таким суперечливим здається визнання самого Конрада впливів російської літератури, хоч для дослідників вони вважаються незаперечними.

М. Амосін припускає, що з творами Пушкіна та Лермонтова Конрад міг ознайомитись завдяки своєму дядькові, який його виховував після втрати батьків. Багатий землевласник був освіченою людиною, добре знайомою з мистецтвом та літературою Західної Європи та Росії. Це, на думку дослідника, "допомагає пояснити одне примітне явище <...> – розучі паралелі та перегуки, сюжетні і навіть текстуальні, що існують між повістю Конрада "Дуель" та хрестоматійним оповіданням Пушкіна "Постріл" [1]. Ш. Гастон, аналізуючи сюжетні особливості повісті "Дуель", також ставить її в ряд з творами Пушкіна та Лермонтова, вважаючи, що це є "розповіддю про пост-наполеонівський поєдинок" [6, с. 40].

І, хоч ще Х. Уолпол на початку ХХ століття підкреслював, що Конрад у своїй "творчій пристрасі" несхожий на Тургенєва, який видобуває зі "своєї любові до живих істот болісну та жагучу красу" [9, с. 113], пізніше багато хто з дослідників зазначав захоплення Конрада його творчістю, іноді проводячи паралелі в естетичних системах обох авторів.

Так, М. Амусін вказує, що з трьох російських романістів, які мали неабиякий успіх у західноєвропейських читачів у ті роки, Конрад високо цінував одного Тургенева, “найбільш європеїзованого з них та найближчого до французького літературного канону. За його власним зізнанням, Конрад познайомився з романами Тургенева ще в дитинстві: він читав “Дим” польською і “Дворянське гніздо” французькою. В прозі Тургенева Конрада перш за все вражали ретельна художня обробка на рівні кожної фрази, пластичність відтворення картин предметно-природного світу, ідеальна відповідність образотворчих засобів предмету зображення” [1]. Л. Войтковська, згадуючи про так звану “славнозвісну русофобію” Конрада, також зазначає його захоплення Тургенєвим, “західником в російській літературі” [11]. А. Гіллон підкреслює, що Тургенєв був серед лише кількох письменників, від яких Конрад був у захваті [7, с. 2]. Сильне захоплення письменника Тургенєвим, зазначає і Е. Фотерджилл [5, с. 69].

На заглибленість Конрада у твори Тургенева ще з часів юнацтва у Польщі вказує і інший дослідник: “Враховуючи успадковану антипатію Конрада до всього російського, можна було б очікувати, що він буде в значній мірі захищений від впливу російських письменників. Але твори Івана Тургенева виявилися виключенням”, зазначає О. Ноулз [8, с. 39].

Але набагато складнішим виявляється питання впливів на Конрада творчості Толстого та Достоевського. За висловленням О. Ноулза, Тургенєв “виступає антиподом його сучасника, Федора Достоевського” [8, с. 39]. На думку А. Гіллона, Конрад “disliked Tolstoy and Dostoevsky” (“не любив Толстого та Достоевського”) [7, с. 2]. М. Амусін висловлюється толерантніше, зазначаючи “амбівалентне ставлення Конрада до Достоевського”, адже з одного боку він вважав його “занадто росіянином”, що для Конрада було зовсім не компліментом, а з іншого – за свідомством його сина Бориса, Достоевський був одним з тих письменників, яких Конрад постійно перечитував [1]. Можливо, не в останню чергу, це було обумовлено певними типологічними рисами двох митців, що зазначали Р. Керл, Х. Уолпол, К. Хьюїтт, К. Райзінг, Л. Войтковська, М. Амусін, О. Ноулз, Ш. Гастон. При цьому Х. Уолпол навіть вважає, що під впливом Достоевського, який його “дратував”, Конрад знаходився більшою мірою, ніж під впливом улюбленого Тургенева [9, с. 59].

Таким чином, показано, що, незважаючи на відштовхування Конрада від усього “російського”, дослідниками неодноразово зазначалося перебування письменника під впливом російської літератури. При цьому Джозеф Конрад “вніс в англійську прозу саме слов’янську інтенсивність психологічного бачення, збагативши її” [2, с. 203], а його книги, за висловом О. Ноулза [8, с. 40], залишаються і зараз невід’ємною складовою культурного життя сучасного світу.

Література:

1. Амусин М. Русская страда Джозефа Конрада / М. Амусин // Нева. – 2007. – № 12. – С. 64-76.
2. Соколянський М. Джозеф Конрад о літературі / М. Соколянський // Вопросы літератури. – 1978. – № 7. – С. 202-206.
3. Хьюїтт К. Джозеф Конрад: проблема двойственности / К. Хьюїтт // Иностранная література. – 2000. – № 7. – С. 77-82.
4. Curle R. Joseph Conrad: A Study / Richard Curle. – New York : Doubleday, Page and Company, 1914. – 266 p.
5. Fothergill A. Secret Sharers : Joseph Conrad’s Cultural Reception in Germany / Anthony Fothergill. – Bern : Peter Lang, 2006. – 274 p.
6. Gaston S. Conrad and the Asymmetrical Duel: Thoughts for the Times on War and Death / Sean Gaston // Angelaki (Journal of the Theoretical Humanities). – 2010. – Volume 15. – Number 2 (August). – P. 39-53.
7. Gillon A. Joseph Conrad : Comparative essays / Adam Gillon ; edited by Raymond Brebach. – Lubbock : Texas Tech University Press, 1994. – 290 p.
8. Knowles Owen. Literary influences // Simmons Allan. Joseph Conrad in Context / Owen Knowles. – Cambridge University Press, 2009. – 284 p. – P. 33-41.
9. Walpole H. Joseph Conrad / Hugh Walpole ; general editor : Bertram Christian. – New York : Henry Holt and Company, 1914. – 138 p.
10. Rising C. Raskolnikov and Razumov: From Passive to Active Subjectivity in “Under Western Eyes” / Catharine Rising // HighBeam Research. – 2001. – March 22 // Електронний ресурс.
11. Voitkovska L. Conrad in Russia: a discipline in absentia / Ludmilla Voitkovska // HighBeam Research. – 2005. – March 22 // Електронний ресурс.